

Borcsa János
PÁLYAKÉP BOÉR GÉZÁRÓL¹

I.

Életének 37. évében, 1989 telén halt meg Boér Géza. Rövid életét és pályáját sok miért, sok kérdőjel övezte már élteben, és ezek a kérdések korai távozása után csak sokasodtak. Utolsó napjainak és óráinak motívumait, lelki indítékait is nehéz pontosan meghatározni. Barátot vagy ismerőst keresett bizonyára törzshelyén, a kézdivásárhelyi Rózsa vendéglőben, utolsó napja délutánján, aztán estére hazament nemrég, válása után berendezett új otthonába, ahol senki nem várta, és azon az éjszakán, január 23-ára virradóra magára hagyottan viaskodhatott a halál küldöttével. De arra is kényszerül gondolni az ember, hogy a diktatórikus rendszer végső szakaszában talán magának az életnek az értelmét is megkérdőjelezte, még a hitben mint életmentő tényezőben sem tudván megkapaszkodni. Életének ebben az utolsó periódusában ugyanis nemegyszer azt hangsúlyozta beszélgetéseink során, hogy nehéz meghalni. Sőt, kézírásban fennmaradt egyik prózatöredékében arról elmélkedett, hogy „vajon mi értelmesebb, kivárni vagy siettetni a véget? Van-e értelme és fontossága ezeknek a fokozatoknak, ha mindebből csak a tökéletesülő semmi bizonyos csak, s a cél (minden cél!) ide torkollik, mint a Duna, a fekete, reménytelen tengerbe?” (*Kéziratok hagyaték*, I. 85–86.)

Hogy milyen is volt valójában az ő távozása, azt sem tudjuk meg már soha... Egy dolog viszont teljes bizonyossággal áll előttünk: az irodalommal és az írással már középiszkolás diákként eljegyezte magát, és ez a szövetség egész élete során végigkísérte. Ha nem is írta le, mint ahogy Ady Endre egyetemista korában közölte édesanyjával, hogy „én teljesen az irodalomnak szentelem az életemet”, de minden bizonnyal ez az elhatározás élt Boér Gézában is – a környezetét nagy reményekre feljogosító középiszkolásban, majd a kolozsvári egyetemi polgárban.

1 Jelen írás utószó Boér Géza *Egybegyűjtött írások* című kötetéhez, amely a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. kiadásában jelenik meg az *Előretolt Helyőrség Íróakadémia* program keretében, 2019-ben.

Boér Géza 1967 és 1971 között volt a kézdivásárhelyi elméleti líceum diákja. Köztudomású, hogy éppen ez az időszak az egykori szovjet tömb államaiban és jelesen Romániában a politikai-ideológiai-szellemi olvadást jelentette, ebből következően a romániai magyar kultúra is rövid ideig tartó, ám felfelé ívelő periódusát élhette meg. Megpezsztült ekkor a szellemi-kulturális élet: új művelődési intézmények alakultak országszerte, a meglévők megújultak, fiatal művésznemzedékek kaptak fontos szerepet az irodalmi-kulturális élet fórumain, különböző szinterein.

Mint cseppben a tenger, úgy tükröződött ez a szellemi pezsgés egy olyan vidéki kisvárosban is, mint az erdélyi, háromszéki Kézdivásárhely. A városi művelődési ház, a könyvtár, valamint az elméleti líceum voltak legfőbb eredői és gerjesztői az itt zajló közművelődési munkának és kulturális életnek. Irodalmi estek, könyvbemutatók, író-olvasó találkozók, színházi előadások hódították a közönséget, nőtt a könyv, az olvasás iránti igény. A líceumban önképző kör kezdte meg tevékenységét, iskolai folyóirat indult lelkes és hozzáértő tanárok irányításával, nagyszámú diák részvételével, illetve közreműködésével. Boér Géza ebben is, abban is igen aktív szerepet vállalt, hasonlóképpen kitűnt a helyi és a megyei irodalmi vetélkedőkön, valamint a városi szintű művelődési rendezvényeken. Figyelemre méltó tájékozottságra tett szert már akkor a kortárs magyar irodalomban, és ebből az időből datálódik a Kányádi Sándorral való személyes kapcsolata is.

Kézdivásárhelyen szerzett szellemi felvérteztségének köszönhető, hogy Boér Gézát Kolozsváron, az egyetemi város mértékadó írói köreiben, szellemi műhelyeiben is komolyan vették, adtak véleményére, és az elvárások is irányában ehhez mértek voltak.

Különben mire Kolozsvárra érkezett, túl volt az első közléseken, az 1968-ban indult *Megyei Tükör* fiatal és igényes szerkesztői jelentették meg verseit, Kolozsvárt pedig már a rangos *Korunk* is szívesen bízta meg recenziók írásával, az *Echinox* nevű háromnyelvű diákfolyóiratban versekkel, irodalmi publicisztikával volt jelen elsőéves korától, harmadévesen meg, 1974-ben, szerkesztője lehetett a lap magyar oldalainak. Ugyancsak rendszeres résztvevője volt elsőéves korától Kolozsvárt a Romániai Írók Szövetsége helyi szervezetének patronálásával működő, Gaál Gábor nevét viselő irodalmi körnek, majd ő követte a végzős Markó Bélát az elnöki szerepkörben.

1975 őszén Boér Géza tele poggyással tért vissza szülőföldjére. Ebben a poggyásban szilárd elméleti felkészültség, egy értelmiségihez illő szellemi-erkölcsi habitus, továbbá a jelentősebb irodalmi fórumokkal kiépített kapcsolat és számottevő irodalmárokkal kialakult mély személyes szövetség volt található. Egy teljes körű és szabad értelmiségi lét megélésére próbált berendezkedni, és ehhez még a harmonikus családi környezet is adott volt azokban az években számára. Nagyon rövid ideig Torján, a szülői házban lakott feleségével, majd Kézdivásárhelyen telepedtek le, itt született Janka (1977) és Emese (1979) lányuk.²

Igaz, írói ambícióinak és irodalomszervezői elképzeléseinek megfelelő munkakört akkor már nem kaphatott, hiszen a meglévő irodalmi-kulturális intézmények nem alkalmazhattak új munkatársakat, sőt a politikai-ideológiai olvadásnak is vége szakadt ekkorra, így a közlés lehetőségei is fokozatosan beszűkültek, főleg a fiatalok számára. Boér Géza helyzete a színpadtól és a közönségtől távol tartott színéséhez vagy a versenyzéstől hirtelen eltiltott élsportolóéhoz volt hasonlatos. Mégis nap mint nap eljátszotta szerepét hosszú éveken keresztül, formában tartotta magát, és várta, hogy számára is megszólaljon a gong, hogy eldőrdüljön a rajtpisztoly. Egyetlenegyszer adatott meg ez neki: néhány év kínos várakozás után 1980 őszén a Kriterion Könyvkiadó *Forrás* sorozatában megjelent a Csiki László által szerkesztett *Hiányok térképe* című első verseskönyve. Boldognak érezte ekkor magát Boér Géza. Kedvező visszhangra lelt kötete a kritika részéről, és hívei is örültek. De ezt követően nem felszabadult, pazar alakítások sora következett részéről, hanem gyötrelmes alkotóévek és a reménytelen várakozás a következő könyvre. Hiába állt készen egy kötetnyi verse, a Kriterion Könyvkiadónak a pártkabinetekből érkezett utasítások értelmében holtvágányra kellett helyeznie az újabb Boér-kötet kiadási tervét. Csak váratlanul bekövetkezett halálával válthatta meg második verseskötete, az Egyed Péter által szerkesztett *létlelet* kiadását, amire 1989 őszén került sor.

Látható, már életében a hallgatáshoz kellett szoktatnia magát, illetve ahhoz szoktatták a mostoha külső viszonyok. Írni viszont folyamatosan írt a mintegy másfél évtizednyi idő alatt. Kritikusként is hallatta szavát

2 A *Kéziratos hagyatékot* Emese lánya őrzi.

a *Korunk*, az *Igaz Szó* és az *Iffjúmunkás* hasábjain az 1970-es évek második felében, illetve a '70–80-as évek fordulóján. A mintegy másfél évtizednyi időt magába foglaló alkotói időszak alatt Boér Géza rátalált egyéni látás- és beszédmódjára, amely elsősorban a saját maga számára jelentett már-már teljesíthetetlen próbát és kihívást, öngyötrő keresést és kísérletezést. Költőtársa, Markó Béla is megfogalmazta ezt a *létlelethez* írt bevezető esszéjében: „Boér Géza számára elsősorban grammatikai kérdés volt saját egyéni költészetének megteremtése. És korán meg is találta ezt az eredeti hangot, csakhogy nem figyeltünk fel rá eléggé, mert azt hittük, a majdani folyékony szövegek töredékeit olvassuk, azt kerestük verseiben, amit egyszer s mindenkorra eltaszított magától: a régi grammatikát. Nem a mondatszerkesztés szabályairól van itt szó természetesen, hanem a hagyományos versépítés törvényeiről.”

Az eddig megfogalmazottak alapján úgy lehetne összegezni, hogy Boér Géza a maga számára az irodalom terén, a költészet, a próza és a kritika művelésében látta az értelmes cselekvés lehetőségét, illetve az irodalmi élet színterein találhatta volna meg a helyét. Az előbbi utat, az írásét sohasem, a legzaklatottabb periódusaiban sem hagyta el, utóbbit, az irodalmi-kulturális életnek kedvező feltételeket pedig nemcsak kereste, de ő maga is tett azért, hogy ilyeneket teremtsen, éppen ott és akkor, ahol találtatott. Vagyis nemcsak szeretett egyetemi városában, hanem szülőföldjén, Kézdivásárhelyen is. Hogy csak ket-tőnk kapcsolatára utaljak ilyen értelemben, elmondhatom, hogy személyes találkozásainkban is valamiféle rendszerességet követtünk az 1970-es évek végén. A hét meghatározott napján, kedden délutánoként ültünk be a Rózsa vendéglőbe egy pohárka erős és egy-egy kávé mellé, megbeszélendő új olvasmányélményeket vagy éppen kéziratainkat. Ezeken a kétszemélyes beszélgetéseken és eszmecseréken aztán felmerült egy irodalmi kör igénye és szükségessége is, sőt ennek a körnek a kezdeményezése és vezetése is az ő nevéhez fűződik. A kör 1981-ben meg is alakult, Apor Péter nevét vette fel, és két-három évig működött. Hangsúlyozottan önképzőköri jellege volt, amelynek estjein az írással éppen próbálkozó középiskolás diáknak és a fiatal pályakezdő írónak, költőnek és kritikusnak is alkalma nyílt bemutatkozni. Emellett alkalmanként meghívottjai is voltak az irodalmi körnek, sőt az akkor Szentgyörgyön működővel kölcsönös bemutatkozásra is sor került.

Napirendre került az egyik köri tevékenység keretében az első Boér-kötet megvitatása is.

Boér Gézának eme tevékeny jelenlétére utalva mondtam egyszer, hogy munkára, alkotásra sarkallta szűkebb és tágabb környezetét is, az ő megszólalásai pedig egy kisváros viszonyai között igazi kulturális tettnek számítottak, hangoztak legyen el azok az előbb emlegetett irodalmi körön vagy ennek megszűnte után más, egyre szűkebbre szabott nyilvánosságú kulturális eseményeken, például tárlatmegnyitón (például a nemzedéktárs Sárosi Csaba grafikusén), de tudni kell róla azt is, hogy még baráti magánbeszélgetések alkalmával sem volt a felelőtlen csevegés híve. Inkább hallgatásba burkolózott.

A Boér halála óta eltelt első tiz-tizenöt év alatt a hagyaték gondozására tevődött a hangsúly. Legelső lépésként, még 1989 nyarán, a diktatúra végső és legvadabb időszakában a kéziratos hagyaték felleltározását végeztük el Egyed Péter író, a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője és Kosztándi Jenő festőművész társaságában. Az idő sürgetése, illetve az akkori sötét politikai viszonyok szorítása közepette persze csak arra vállalkozhattunk a torjai szülői ház fojtott csendjében, hogy a hátrahagyott nagy mennyiségű rendezetlen kézírathalmazt egybemarkoljuk, négy iratcsomót alakítva ki belőle. Aztán 1990 januárjában, a romániai politikai fordulat lázas napjaiban-heteiben a Boér-versek is teret kaptak: a szabadság első óráiban indult kézdivásárhelyi *Székely Újságban* egy egész oldalnyi anyag idézte az egy évvel korábban távozott költőt. Tulajdonképpen ezzel vette kezdetét a Boér-hagyaték részleges közzététele, és tartott folyamatosan több mint egy évtizeden keresztül. Mondhatni minden romániai magyar irodalmi folyóirat és hetilap, sőt napilapok is helyet adtak közléseinknek, a *Korunk*, a *Látó*, a *Székelyföld*, a *Helikon*, a *Hét*, illetve a *Háromszék*, a *Krónika*, a *Romániai Magyar Szó* és mások. Meg is jegyezte a költő egyetemi évfolyam- és pályatársa, Gergely Tamás 2002-ben, hogy „Boér versei jelen vannak a romániai magyar irodalmi sajtóban, talán jobban, mint életében.” (Egy roncsolt élet. In *Látó*, 2002/12., 94–96.) Ezeket a közléseket aztán, kiegészítve a címadó *Sorskeresztjeitvény*-nyel, valamint az előző könyv, a *létlelet* két rendhagyó tisztelgő versével (a *teremtés csapdái*, *sánta futamok*) egy kötetbe szerkesztve 2002-ben az Ambrózia Kiadó megjelentette, amely kötet kézdivásárhelyi bemutatóján jelen volt és Boér emlékezetét idézte a nemzedék- és pályatárs

Markó Béla és az egykori tanítvány, a bemutatott kötet szerkesztője, Fekete Vince költő.

Itt tartom fontosnak kiemelni, hogy Boér Géza életét és pályáját nemcsak nemzedéktársai, a hozzá személyesen is közel állók méltatták életében és halála után, hanem például az ízlésben és esztétikai elvei alapján az ő költészetétől távol álló olyan neves irodalmár is, mint Szócs István, aki a posztumusz kötetet elemezve így összegez: „Viaszkodása a verssel és a világgal személyes tragédia: de nemzedékek sorsának jelképe, az otthontalanná vált generációké (...), akik későn érkeztek és későn értek ahhoz, hogy a társadalom nagy társasjátékában valamirevaló pozícióhoz jussanak, és korán kivéreztek vagy világgá futottak ahhoz, hogy felléphessenek akkor (...), amikor elkövetkezett az idejük.” (Létvédelem. In *Helikon*, 1990. február 9., I. évf. 6. szám, 2.) Jelesen annak a nemzedéknek a sorsa teljesedett be Boér Géza esetében, amelyre az 1980-as évek romániai magyar kultúrájának felvirágoztatása várt volna. Erre az időszakra azonban egészen más természetű kérdések merültek fel ennek a nemzedéknek a tagjaiban. Ekkorra az a kérdés vált igen aktuálissá Erdélyben, hogy – Egyed Péter utólagos megfogalmazását idézve – „hogyan lehet fizikailag megmaradni egy erőszakos, agresszív környezetben, és hogyan lehet ezt a fizikai megmaradást összekapcsolni az irodalommal.” (Romániai Magyar Szó, 1993. november 6–7.) A Boér verseiből kiolvasható egyéni viaskodásnak számtalan szöveghelyét idézhetném, ezúttal csak egy verstörődéket választok a hagyatékból: „rám támad siralom / vésszel veszekszem / lusta csendben / figyelem a vesztem – / ó, jön-e már” (*Kéziratos hagyatéék*, I. 27.) Az adott költőlet tragikumát talán egy kései József Attila-törredék világíthatná meg: „Amikor verset ír az ember / nem írni volna jó”.

Markó Béla szintén utólag, egy nemzedéki vissza- és széttekintő, Ginsbergre utaló számadó versében (*Bocsáss meg, Ginsberg*, 2017) ugyancsak megidézi nemzedéktársait, köztük azokat is, akik a zarnokság évtizedeiben a szabadságról csak álmodtak, akiknek az üvöltés is tiltott volt, és akik nem érték meg – Csiki László megfogalmazását használva – a „szabadságnak vélt változást”. Markó számadó verséből idézve: „Láttam a barátomat aznap, hogy / kijött a börtönből, és becsengetett hozzám, / kölcsönkért egy táskarádiót, / aztán egyedül halt meg / egy fűtetlen vonatfülkében, / és láttam a többieket is, /

akik halálra itták magukat, / és láttam azokat is, akik besúgók lettek, / láttam nemzedékemet, tudom, kik voltak, / és tudom, hogy mivé váltak. // (...) és láttam, hogy hányan behaltak / egy hangyaboly-világ szörnyű magányába.” Boér azok közé sorolható, aki – úgymond – halálra itta magát, illetve aki behalt „egy hangyaboly-világ szörnyű magányába”. Az Adyra emlékező Móricz fogalmazott meg 1930-ban ehhez foghatót, hogy tudniillik „a betegséget szinte tudatosan poharazta magába, hogy öngyilkos elszántsággal végezzen az élettel”. Élete utolsó éveiben Boérnak az eszményiként indult családi élete is válságba jutott, de hogy mindezt milyen külső és belső tényezők, milyen kísértések idézték elő, ugyancsak megválaszolatlan kérdés marad számunkra.

Volt viszont olyan költőtársa Boérnak, az előtte járó nemzedék markáns alakja, Magyarai Lajos, akivel 1989 januárjában együtt kapott kezelést a sepsiszentgyörgyi megyei kórház pszichiátriai osztályán, és aki a veszteség okozta fájdalom és gyász napjaiban-heteiben versben búcsúztatta fiatal barátját: „Fésülted makrancos oroszlán-üstököd, / visszamosolyogtál: tán, talán találkozunk... / Most itt a hír, s minékünk már e földön / egymáshoz soha-soha egyetlen szavunk. // (...) Mindez tegnap volt csak. Micsoda tegnap?! / Valld be, mily méreggel, szesszel ölted meg magad! / Hogy szánjalak, sírjak és átkozzalak...” (Magyarai Lajos: Boér Géza. In *Székhely Újság* [Kézdivásárhely], 1990. március 10.)

II.

Kijelenthető, hogy Boér lírájának a leírását általában elvégezte, sajátosságait kiemelte a kritika. Bréda Ferenc 1981-ben új hangvételt jelentkezéséről beszélt az akkori évtized romániai magyar líráját illetően, Cselényi Béla és Boér Géza *Forrás* sorozatban megjelent köteteivel támasztva alá a kijelentését. Figyelmeztetett ugyanakkor, hogy a Boér-líra avantgárdnak tűnő hangvétele tulajdonképpen nem a két világháború közötti izmusok utánérzése, mivel ezt egy látásmód határozza meg. Idézte továbbá Bréda a párizsi Nagy Pálnak az avantgárdról tett egyik megjegyzését, miszerint „az avantgardizmus nem (nemcsak) történeti kategória, hanem mindenkori írói-alkotói magatartás, szemlélet, mely az alkotás értelmének az (a kísérletezést szükségszerűen feltételező) *újat alkotást* tartja.” (Egy lehetséges ige érkezését figyelve. In *Utunk*, 1981. január 16., 6.

Figyelmet érdemelhet az is, hogy a Boérnál fiatalabb Bréda mellett – aki ugye a művészi kísérlet létjogát a legmesszebb menően elismerte – az *Igaz Szóban* közölt kritikát is a legmerészebb újítók egyike, Zudor János nagyváradi költő jegyzi, kiemelve, hogy „az egyik legbátrabb lírai kísérlet a Boér Gézáé.” (Az átmenetet véglegesítő időben. In *Igaz Szó*, 1981/10., 357–359.)

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a Boérnál fiatalabb korosztály két markáns tagja részéről érkezett a kedvező kritikai fogadtatás, de nemzedéktársai közül Mózes Attila, Gergely Tamás, valamint az idős nemzedék tagjai közül Szász János és Szöcs István is – igaz, már a költő halála után – a művészi teljesítményt méltatta, és hozzáértéssel vette bonckés alá a verseket. Mózes Attila például a személyiségjegyekből kiindulva magyarázta a Boér-líra sajátosságait. „Azt hiszem, mindenekelőtt szemérmes volt – írta halálakor –, fölöttébb szemérmes,³ és ezt bizonyítják versei is, amelyek a tárgyias-intellektuális líra erőterében keletkeztek, s amelyekben úgy vall, hogy vallomásait szemérmes szóképek leplébe öltöztetve teszi közzszemlére, és csak egy-egy utalással sejteti meg, hogy várja, sőt *elvárja*: a türelmes olvasó fődje fel mindazt, amit ő alkatából adódóan nem állít pőrén a közönsége elé.” (*Utunk*, 1989. febr. 10.)

Szász János viszont az embert nem, csak az első Boér-kötetet ismerve szólalt meg, de érvényeset mondott e líra helyét és a versek üzenetét illetően: „Valahol a neoavantgarde és a posztmodern között robbanó versépítkezése egy felületes szemlélő számára háttérként nagyvárosi feszültségeket idézhetne, és nem azt a vidéki csöndet, amelyben fogantak. Formai eltérései csak nyomatékosítják kristályosan világos mondandóját.” (*A Hét*, 1989. március 2.) A „kristályosan tiszta mondandó” kiemelése Szász részéről egyenesen összecseng azzal, amit Mózes Attila állított a Boér-líra helyének kijelölésekor, illetve azzal, amit úgy fogalmazott meg, hogy ez az „elmélyedés” a költészete. Mózes Attila különben már megjelenésekor méltatta a *Forrás* sorozatban megjelent kötetet mint *Az év könyve*-vitájának egyik résztvevője, hangsúlyozva, hogy „meglepő, nálunk szokatlan hangon kezdett a *Forrás*-

3 Ugyanezt a vonását tartotta fontosnak kiemelni az egykori középiskolás diák osztályfőnöke, Kiss Éva tanárnő. „Szemérmes, szorongó – írta Boért idéző cikkében. – Írásban azonban – versben és prózában – okosan érvel, meggyőzően bizonyít.” (Székely Újság, 1990. január 27.)

kötettel jelentkező Boér Géza (*Hiányok térképe*). Tagadhatatlan, hogy igen különböző hatások jegyében kelt e kötet, ám ezt egy pillanatil sem állítjuk pejoratív értelemben. Tény azonban, hogy a Szócs Géza *Forrás*-kötete óta – ha volt is kiforrottabb, egyenletesebb első könyv – a Boéréhoz hasonlóan újszerű – nálunk újszerű – aligha akadt.” (Az év könyve. Beszélgetés az Utunk szerkesztőségében. In *Utunk*, 1981. 14., április 3.)

Szócs István, aki a rendszerváltást követően immár szabadon szólhatott, és nyíltan összegezhette e derékba tört pálya tanulságait, nemcsak méltatta Boér munkásságát, de költészetét példás alapossággal elemezte is idézett kritikájában. A nyelvi probléma felől közelít tárgyához a kritikus, mondván, hogy Boér elődjei és kortársai még hittek a nyelv hatalmában, míg a *létlelet* szerzőjében ez a hit már összeomlott. Megfogalmazza azt a felismerést, amit Boér is érzett, és tudatosan nézett szembe vele, hogy tudniillik „a nyelv nemcsak az igazságok hatásos kimondására alkalmas, hanem fantasztikus hazugságok hatásossá tételére is: s az igazságokat is addig rágja-hajtogatja, amíg tartalmatlanokká válnak.” Ebből következően pedig – fejtegeti a kritikus – a kifejezés új technikáit kell megkeresnie a költőnek, azaz „a költőnek túl kell nyúlnia a nyelven, a szavak mögé, a nyelvtani szerkezetek mögé, rá kell ébrednie, hogy – a vers az úr; a szó csak cifra szolgál (...), és odajuttatja az üzenetet, ahová nem szánták. Ezért olykor ki kell tekerni a vonzatok nyakát, kiirtani az írásjeleket, illetve önálló jelentést bízni rájuk, a zárójelnek elég az elejét vagy a végét kitenni, a kettőspontnak mondat értelme, sőt önálló költői üzenete is lehet, a kérdőjel nemcsak mondat elején vagy végén kezdhet el csengetni, hanem a szó közepén is, a szövégekről leválasztott rag önálló verssort alkothat saját mondanivalóval (...).”

Kiemelendő a kritikus egy másik észrevétele is, miszerint Boér „nem kedveli a szózenét, a zsonglörködést, keresi a diszsonanciát, a darabosságot, de ravasz intarziákhoz folyamodik, a vers töredékei más verseket tartalmaznak, mint ahogy mai divatos manierista grafikusok kompozícióin felfedezhetni a részletekbe rejtve sok kis képet (...).” Ezeknek s hasonló eljárásoknak a lényege és célja Szócs szerint: „letisztogatni a versről minden tetszelgést, kellemedést, a szóról minden felhangot, a közlésről valamennyi közhely-lehetőséget. Amikor

pedig ez lehetetlen, úgy beszélni, hogy érződjek az elhatárolódás saját szavaink korlátoltságától.”

Úgy véli Szócs István, hogy Boérnak ez az egész törekvése általában a kortárs hazai magyar költészet állapotát fejezte ki: azt, hogy „teljes stílusváltás előtt áll, hogy hangszerelése, hangnemei, szimbólumrendszere megújulni kényszerülnek, a »posztjózsefattilai« eszköztár kimerült.” Hozzátehetném, valami hasonló törekvést foglalt magában már az 1960–70-es évek fordulóján Tandori Dezső költői programja, úgy mond a nyelvnek mint talált tárgynak a megtisztítását, amint azt irodalomtörténeti határkőnek tekintett 1973-ban megjelent kötetének címe összefoglalta: *Egy talált tárgy megtisztítása*.

Megkísérve a *Hiányok térképe* című kötet leírását (Költői létanalízis – kétkedő hit. II. „szóródó szavak”. In *Korunk*, 1981/4., 315–308.), úgy fogalmaztam, hogy könyvet, írást feltételez a Boér-vers. Azt kívántam ezzel hangsúlyozni, hogy Boér esetében a versnek mindkét érzékelhető „teste”, a hangos és a vizuális egyformán fontos, sőt ez utóbbi olyan jelentésmezők felé nyit, amelyet a hangzásra hagyatkozó versben elérni lehetetlen. Elsődlegesen nem a hangzás szólítja meg a Boér-vers befogadját, hanem a látvány, a vers grafikai képe indítja a „nézőt” a betűkből, szóelemekből, illetve szavak térbeli elrendezése, tördelése, elválasztása, üres helyek beiktatása (ahogy nevezik, nulla nyelvi anyag), valamint az írásjelek szokatlan használata által keletkezett „képek” értelmezésére. A hagyományos, többnyire passzív befogadói magatartásnak ez esetben ki kell egészülnie egy aktív és alkotó magatartással, hogy a versek jelentése, az üzenet megtalálhassa a címzettet.

Az elmondottak példázására a kötet első ciklusának (CSUKOTT JELENTÉSEK) *remény* (sic!) című versét választanám. Megjegyzem, a verscímek sem követik a cím hagyományos helyét, nem az írásmű élén jelennek meg, hanem beépülnek a vers szövegtestébe, mindössze a kövér betűs szedés által emeli ki a szerző. Az íráskép alapján a *remény* két jól elkülönített részre tagolódik, az egyik részt balra zárt rövid verssorok alkotják („a kétértelműség / alaktalanuló / templomaiban / vajon / átérsze / a már / megkezdett reggelbe / a kérdőjel ittlétébe”), a másik rész helye a lap közepén van, és két-két lépcsőzetesen elhelyezett sor alkotja, zárójelben található, magában foglalja a címet is, és bizonyos tekintetben beépült az első részbe, minthogy annak

utolsó előtti és utolsó sora közé van ékelve: „(hűvös / áramlások / **remény** / telensége)”.

A lírai ént leginkább foglalkoztató kérdés, hogy egy bizonytalan és egyre kiismerhetlenebb helyzetből („a kétértelműség / alaktalanuló / templomaiban”) miként lehet irányvesztés nélkül a cselekvő jelenlét világát („átérsz-e / a már / megkezdett reggelbe”) elérni. Kétely gyötri helyzete, illetve a körülmények bizonytalansága miatt a lírai ént (a nem-cselekvés jellemzi ezt a helyzetet, állítmánya sincs az első „mondatnak”!), aki viszont tudja: a helyesen feltett kérdés a cselekvés előfeltétele. Ahogy mondja, a „kérdőjel ittlét”-ét választaná, és – amint a második mondatból kitetszik (átérsz-e) – ehhez saját egyéni akaratára támaszkodna. A vers első szövegrésze tehát egy elvont, nyelvileg személytelen és egy konkrét, személyes mozzanatból tevődik össze, amelyet aztán a második szövegegység a nyelvi személytelenség révén az általános érvényűség irányába tágít, a remény és reménytelenség együttes jelenlétének gondolatát sugallva általában az ilyen léthelyzetekkel kapcsolatban. A szubjektum léthelyzetét és lehetőségeit illető kételyt tisztán nyelvi eszközökkel, egy sajátos nyelvtan követése nyomán (például nyelvi személytelenség alkalmazása, valamint fosztóképzős szavak különválasztása révén) valószínűsíti meg a költő.

Amint láthattuk, a fenti vers szerint a lírai én a „kérdőjel ittlét”-ét választaná, a kötet centrumában elhelyezett TÉR SZA KAD ÉK OK-ban pedig a beszélő alany felszólításként hangoztatja, hogy „adjátok vissza kérdőjeleimet”, valamint azt, hogy „aprítsátok föl a mozdulatlanság egyre gyűlő görcseit”, illetve azt, hogy „adjátok a némaságnak nyelvet” (XXVI.). A vers beszélő alánya többnyire a hiányt konstatálja, és a lehetőségekre irányul a figyelme, de ez a személyes jelleg, amire a cselekvő igék használata világít rá, mondhatni jelentéktelennek tűnik a meg-megszakadó és töredékes versbeszéd során, amelyet igék helyett igenevek uralnak, illetve szenvtelen tárgyias leírások a mozdulatlanságról, valamiféle „fájdalommentes hullanap”-ról. Nehéz ilyen helyzetben nem a lemondás mellett dönteni: „fércelt jövő / kifulladás / óhajok szirmait / hullatva / felfüggesztett vereség” (XXIII.), illetve: „ha még elképzelhető / örök figyelés / valami érkezés-neszre / önnön / menekülésébe / beleveszve” (XLVII.). Eközben viszont érezni, hogy a költő értékrendszerét a szabadság-cselekvés-teljesség hármasa jellemzi, mégha hiányként is van ez jelen a helyzetleírások, illetve a

közérzetmegfogalmazás szintjén: „csakis a távolmaradó szabadság gondolata lehet jó volna kitalálni érte a legszebb metaforát”. A költészet ugyanis – idéztem egy összegező tanulmányomban Pierre Reverdyt – „kapcsolat köztem és a *távollevő* valóság között. Ez a távollét szüli a költeményeket.” (Borcsa János: *Formák és bonyolult bizonyosságok*. In uó: *Megtartó formák. Kísérletek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984, 130–143.)

Az utóbbi versidézetek különben önkényesek, nem követik a Boér-vers írásképét, látványát, grafikai sajátosságait, amelyek érzékeltetése nélkül sérül a vers jelentése, nem lesz teljes üzenete. A költészet vizuális lehetőségeinek igen merész kiaknázására tett ugyanis komoly kísérlet Boér Géza első kötetével. Hasonlóval nem is találkozni az akkori romániai magyar lírában, rokon törekvéseket a párizsi *Magyar Műhely* köréhez tartozó alkotóknál lehet felfedezni az 1970-es években. Esetükben „neoavantgarde ihletésű konkrét költészetről” beszélt Kulcsár Szabó Ernő, az 1945 utáni magyar líra leglátványosabb újításának tekinti törekvéseiket: „Az új magyar líra fejlődése szempontjából főként azzal bizonyult termékenyítőnek ez az európai átszarmazású extremizmus, hogy mind nyilvánvalóbbá tette a klasszikus-modern, Nyugat-típusú poétikák alkalmatlanságát olyan késő modern tapasztalatok kifejezésére, amelyek immár nemcsak a személyiség egységének, hanem a nyelv uralhatóságának gondolatát is megkérdőjelezték” (*A magyar irodalom története 1945–1991*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1994, 148.).

Úgy vélem, Boér Géza maga is világosan látta lírai kísérletének lényegét és helyét. Kritikusként egy alkalommal fel is vetette a kérdést Cs. Gyimesi Éva líratörténeti monográfiáját méltatva (*Találkozás az egyszerűvel. Kísérlet mai liránk értelmezésére*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978), amikor arról beszélt, hogy a szerző által kidolgozott versmodell alapján (Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Király László, Kenéz Ferenc költészetét elemezve) nem értelmezhető a modern líraiság, mint amilyen például a konkrét költészet (Az értelmezés lehetőségei. In *Igaz Szó*, 1979/9.).

Pontosan érzékeltte tehát Szász János, hogy Boér lírája a neoavantgárd és a posztmodern között helyezhető el, formai megoldásai pedig „kristályosan világos mondanivalót” hordoznak. Ez a mondanivaló pedig az egyéni és közösségi (romániai magyar kisebbségi) lét veszé-

lyezettettségéről, mintegy a költő tragikus látásmódja jegyében fogalmazódott meg, és ilyen tekintetben Hervay Gizella és Szilágyi Domokos lírájával rokonítható. Minden egyes költői megszólalás egy-egy *létlelet*-nek felel meg. Nem öncélú, hanem mondhatni halálosan komoly játék, amit Boér lírájával találkoztva tapasztalhatunk. Mintegy Szilágyi Domokos figyelmeztetése érvényes ezúttal is: „Én játszom ugyan, / de ti / vegyetek komolyan.” (*Nyár*)

Úgy ítélte meg Boér Géza, hogy újítása avagy szakítása az adott költői hagyománnyal és gyakorlattal, illetve – Jurij Tinyanov fogalmát használva – az automatizálódott konstrukciós elvekkkel nem sajátosan irodalmi indíttatású, a maga számára ugyanis a versírást az egyetlen lehetőségnek tekintette ahhoz, hogy hitelesen megnyilatkozhasson az általánossá vált szabadsághiány, a diktatúra körülményei között. Készültek is folyamatosan láttelelei a veszélyeztetett egyéni és közösségi létről, aztán arról a folyamatról, amely az erdélyi magyarság beolvasztását célozta, illetve kultúrájának elsorvasztását, valamint egy olyan társadalomról, amelyet leginkább a szabadság hiányával lehetne jellemezni. Arról az írói nemzedékről mondta egy interjúban Ágoston Vilmos, amelyhez Boér is sorolható, hogy „a formabontás itt [Erdélyben, Romániában] nem azonos – kelet-európai terminusként – a nyugati formabontó törekvésekkel, mert itt ez mindig egy szabadságra vágyó törekvés volt; korlátok lerázását jelentette, míg Nyugaton inkább egy ezoterikusabb jelenség volt.” (Martos Gábor: *Marsallbot a hátizsákban. A Forrás harmadik nemzedéke*. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár, 11.)

A rendszer által alattvalónak tekintett polgárnak akkor mondhatni napi tapasztalata volt, amit Boér versbe foglalt, éspedig azt, hogy „se (h)arcunk se igénk se tájunk / biztos pontjaink ködbe takarva”, és az ember közérzetét a kilátástalanság határozta meg: „várakozás itt mert nincs más hon máshol / ahol lehetnénk nem egyedül.” Ilyen nyomasztó külső meghatározottságok között élve nem csodálkozhatunk, ha magának a költői létnek a drámáját is valamiként kozmikusnak fogta fel Boér, de erről a helyzetről mintegy önmagát kívülről szemlélve, távolságtartóan és tömören, képletesen szólva beszélt: „szavaid foga vacog / egymásba botlanak / megvakult csillagok.”

A kísérletezés számára azt a célt szolgálta – írta Bogdán László az írói hagyatékából összeállított *Sorskeresztjeitvényt* (*Vers és próza a*

hagyatékból. Ambrózia Kiadó, Kézdivásárhely, 2002) recenzálva –, hogy „megjelenítse a maga töredékeiben, kétségbeesett üzeneteiben, jelzéseivel a külvilág fenyegetéseinek kitett személyiséget. Ezért nagyon sokszor az az érzésünk, hogy az egyik szöveg átfolyik a másikba, s valami furcsa napló törmelékeit olvassuk állandóan...” („...*felügyel rám a félelem*”, Háromszék, 2003. április 12.)⁴ Ha Boér lírai kísérletének jelentőségét méltatni akarjuk, föltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy az ő esetében a töredezett, szétzilált versmondattal („de hát ki kuszálta össze a mondatok rendjét ki vetette rá a hallgatásbogokat”), a formák mint pusztulásra ítélt vagy már romokban álló kellékek, valamint a nyelvtani szabályok semmibevétele tulajdonképpen a mindennapokban megnyilvánuló zsarnoki rendszer, a külső világ leképezése. Nem üres költői játéknak, nem pózolásnak, nem természetlen polgárpukkasztásnak tekinthető tehát, amit „elkövet” versként a költő, hiszen mindezt – úgy mond – „egy roncsolt élet”, a költő saját élete, főként életének utolsó évtizede hitelesíti, az, amit maga átélt, megszenvedett, és amitől szabadulni nem tudott. Akkor íródtak azok a versek, amelyekből a *létlelet* című, immár posztumuszként megjelent kötet anyaga összeállt, és amely alapján a könyvszerkesztő, Egyed Péter igen pontosan világított rá a Boér-líra lényegére a könyv fülszövegében: „Boér Géza második verseskötete következetes költői kísérlet színtere: ahhoz, hogy teljesen azonosulni tudjon írásával, a versbeszéddel, megszüntet minden külső-idegen gesztust, a kép, a gondolat, a ritmus eleven folyamata lesz ő maga is. A vers akusztikai-vizuális testébe imígyen beköltözve lesz az ontikus folyamatnak is részese, másfelől meg a saját írásából származó etikai parancsok és kérdőjelek abszolút alánya. A költeményt házává és hazájává teszi, s amikor már teljesen egyek, ismét el kell válniok, különbözniök, következik a megszólítás gesztusa, majd a folytonos dialógus a teremtménnyel. Ez utóbbi – s itt az elképzelés eredetisége – végül is teremtővé válik.”

Helytálló a könyvszerkesztő értelmezése és méltatása, viszont ugyanő egy sejtésének, illetve fenntartásának is hangot adott 1990-ben egy vele készült interjúban, mondván, hogy a költő mellözöttség- és sikertelen-

4 A Sepsiszentgyörgyön élő Bogdán László figyelemmel követte Boér pályáját, és amilyen mértékben egy megyei pártlap keretei lehetővé tették, jelezte mind a *Hiányok térképe*, mind a *létlelet* megjelenését (*Megyei Tükör*, 1980. dec. 24., illetve 1989. dec. 16.).

ség-érzését a külső korlátozások mellett bizonyára elmélyítette egy szubjektív mozzanat is: „Boér Géza azért is sajnálatos veszteség, mert nála egy különös félreirányítottságról van szó. (...) Boér Géza rettenetes sikertelensége tehát valószínűleg abból is fakad, hogy valahol és valamikor félreirányították: olyan versmodellt, olyan kifejezési modellt kívántak tőle, amelyre ő képtelen és alkalmatlan volt. (...) neki egészen más, »testesebb« költészeti formák iránt volt érzéke, mégis egy avantgard értékrendszert kívántak meg tőle. Lehet, hogy ő ebbe halt bele.” (Martos Gábor: *Marsallbot a hátizsákban. A Forrás harmadik nemzedéke*. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár, 65–66.)

A költő szabadságra és hazára vágyott, különösen élete utolsó évtizedében, amit kint egyre kevésbé, csak az írásban feloldódva, illetve a „végtelen csöndmezők”-ben vélt megtalálni. A *megmaradás* című versben mondja, az önmegszólitás alakzatához folyamodva, hogy „vert versekbe menekülsz / minden más / védtelen”. Állandó „létszomj” gyötörte azokban az években. Nem véletlen, hogy a költői szókincsben feltűnő gyakorisággal éppen a *bilincs*, *csapda*, *karám*, *kaloda* szavak fordulnak elő, vagy az olyan szokatlan, eredeti szóösszetételek, amelyeknek egyik tagja a fentiekkel alkot – jelentés tekintetében – szócsaládot: *önretesz*, *versvesztőhely*, *sorskeresztrejtvény*, *sorskanyar*, *sorskeresztút*, *vészkör*, *halálkör*, *halálritmusgyakorlatok*, *űrsújtott* stb. Felerősödik a versekben a zuhanás köréhez kapcsolódó tematika, és később, a személyes vég közeledtét érezve pedig születtek már-már a tagolatlan beszédet idéző versek és verstörödékek (*összecsuklás*, *ó milyen négy soros*, *Testamentum*, *gyászjelentés*). Talán az utolsók egyike a következő: „anyám anyám ... mindjárt nem élek testvérem anyám erszébet mindjárt apám!”

III.

Boér kritikusként, teoretikusan is megfogalmazta, hogy a versbeszéd megváltoztatása korszakváltó lehet olyan értelemben, ahogy Roland Barthes elgondolta, hogy tudniillik „helyéről elmozdítani a beszédet annyi, mint forradalmat kirobbantani.” (Meggzámláltatott éjszakák, avagy a groteszk értelem. In *Korunk*, 1977/3.) Egy esszé tanulmányban pedig (Kocsis István drámáit elemezve) a cselekvéshiány szituációjaként írta le az éppen adott kulturális-társadalmi helyzetet („távol a látványos döntések és cselekvések idejétől [...] felemás és látszatcse-

lekvések világában”), amelyben úgymond az etikus ember nem válthat át cselekvésbe, és „ennek hiányában önmagában elhull.” Viszont valamiként tudatosítani kell mindezt, hogy „az alakító tett realizálhasa.” (A jelen alagútjai. In *Korunk*, 1975/9.)

A hiteles megnyilatkozás alkalmának tekintette tehát Boér a versírást, de ehhez szakítania kellett nyelvi szinten is egyrészt a kompromittálódott irodalmi beszédmódokkal, értve ez alatt akár a közvetlenül előtte járó nemzedék költői nyelvét is, másrészt a hatalom által kisajátított beszédgyakorlattal, retorikával és nyelvi konvenciókkal. Nemzedéktársa, Markó Béla egyik kötetét (*Sárgaréz évszak*, 1977) értelmezve, közvetett úton tehát, mintegy saját költői törekvését fogalmazta meg: „a szavak és a szintagmák kapcsolódása véletlenül sem lehet szabályszerű, a valóság valószerűtlensége, tehát ígylétének ésszerűtlensége nem szorítható be, csak a gyakorlatul választott szürrealista realizmusba. Ezért a metaforák megszakíthatatlan és látszólag összefüggéstelen sora, ezért a túlzottnak tűnő átjátszások és áttűnések szerencsére idagesítő és így gondolkodásra serkentő szövevénye.” (A felboncolt madár poétikája. In *Korunk*, 1978/12.)

Azt vallotta Boér, hogy „a vers egyetlen végső lehetőség”, ugyanakkor úgy látta, hogy „befejezésére nincs remény.” A költő a lírai én helyzetét mintegy „versvégi sivatagban” láttatja (*kezdet*), s magát az írás aktusát is kilátástalannak tekinti: „fehérlapsivatagra írjuk rá e verset” (*váltás*). Másutt meg versvesztőhelyként érzékeli azt a kulturális környezetet, amelyben tennie kellene dolgát a költőnek. Idézek egy versrészletet, az eredeti tördeléstől eltekintve: „ismételhetni kétszer / egyetlen szót / néha még ez is remény // de mire lesz jó ennyi / csendbe vándorló / megcsalt / létköltemény / ?” (*versvesztőhely*)

Itt kell szólnunk Boér két verskompozíciójáról, amelyek a Kányádi-és a Szilágyi Domokos-élményből születtek. Mint említettem, Kányádihoz személyes kapcsolat fűzte, Szilágyihoz viszont „csak” az életmű vonzóereje által kapcsolódott, illetve az általa megjelenített költő-modell élt benne nagyon mélyen. Egy alkalommal azt írtam, hogy Szilágyi, a teremtő költő az 1970–80-as évek folyamán Boér Gézának köszönhetően mintegy jelen volt Kézdivásárhelyt, vele együtt járt-kelt mint élő médiumban a városka utcáin-terein, kávéházaiban-vendéglőiben. Ennek igazolására pedig a *teremtés csapdái* című Boér-versre hivatkoztam (Szilágyi Domokos Kézdivásárhelyt. In *Forrás*, 2006/12., 116–118.).

Boér Gézának a Szilágyival folytatott igen intenzív és tartós „párbeszéde” irodalomtörténeti dokumentuma tehát *a teremtés csapdái* (sic!) című vers. Az ő költészete és a Kányafőn befejezett élete rezonált igen nagy erővel Boérban, aki hosszú évekig dolgozott ezen a furcsa siratóéneken, saját minősítése szerint: *kínversen*. A keltezés szerint 1981 és 1986 között készült, de a költő életében nem, csupán posztumusz kötetében jelent meg 1989 őszén. A Kányádinak szentelt *kérdőjelkép* (sic!) című hommage-vers pedig ugyancsak a költő halála után kiadott, a hagyatékából válogatott *Sorskeresztrejtvény* című kötetben olvasható. Ezen a versen is éveken keresztül dolgozott, egyik kéziratosszerű töredéken az 1981. január 28-ai dátum szerepel, egy másik, teljes versváltozat pedig 1981. áprilisi keltezésű (*Kéziratosszerű hagyaték*, IV. 532.).

Csapdahelyzetben érezvén magát – de azt a nemzetrészt is, amelyhez való tartozását mélyen élte meg – idézte a teremtő erejű Szilágyit, és mély gondolati számvetést végezve vont le radikális következtetéseket kilátástalan, veszélyeztetett helyzetünkből: „agyak rejtekében / ha készült félőn itt valami / nem lett belőle / csak önretesz // s a vert várakat már be kell vallani”. Mintha csak az egyik Szilágyi-vers hősének, Bolyainak a gondolatai (a fojtó köldökszínórról, a lépteket szorító szűk utcákról) köszönnének vissza a Boér-versben. A Boér-vers viszont teljes egészében tragikus hangoltságú, nyoma sincs benne iróniának, gögnek vagy hetykeségnek, mint Szilágyi Bolyait idéző versében, a súlyos „létleletek” megállapításában Boér kíméletlenül szókimondó, és az önismeretigény fenntartásában a végsőig következetes: önámítás helyett a vereségek beismerésére int. Alátámasztandó utalok az önretesz metaforára, de más verseiben is gyakori az ezzel rokon jelentésű metafora, mint a csapda, karám, kaloda, bilincs vagy a bonyolultabbak közül a versvesztőhely, sorskeresztrejtvény, sorskanyar, sorskeresztút, vészkör, halálkör, halálritmusgyakorlatok.

Szilágyi volt az a költő Boér számára, akit megidézett, akinek a világot illető kételyeit és fájdalmait mélyen magáévá tette, aki mértéket és életével-halálával költő-modellt jelentett. A Szilágyi-költészetben felvetett létkérdések és megfogalmazott gyötrő kételyek rendre megválaszolatlanok és megoldatlanok maradtak, Boér szavaival a „sírkövíűlő” kérdőjelek továbbra is fennállnak: „miféle táj ez / mely véled nyugton aludva / sírkövíűlő kérdőjelekkel / tönkretesz”.

A Boér-vers nyolc számozott egysége a hetedikről a nulladikig csökkenő sorrendben követi egymást, egy fordított irányú teremtésmítoszt idézve, mivel Szilágyi távoztával a költői látomás szerint mintegy a „visszateremtés” veszi kezdetét. Szilágyi hiánya, aki „sorsritmuson bicegve” tűnt el, istenverésnek fogható fel, de visszatérte sem hozna megváltást és vigaszt a teljes reményvesztettséget és nihilt hirdető Boér szerint, ugyanis „kész a csendbunker / ahol kotyvasztódik a semmi”. Egy ilyen, a létezésről alkotott negatív vízió kivetítése után következik aztán a vers befejező, nulladik egysége, amely a lírai alanynak a világgal és önmagával való végső számvetését tartalmazza: „a térből válok ki / és számomra nem leSZ már iDő / utánam semmi nő / hisz a nincs lesz velem // suhanok seholba zuhanok / magamból kifosztott / úrsújtott nincstelen”. A teljes tagadást magukban hordozó szavaknak és mondatoknak mégis mintha valamiféle állítás, valamiféle pozitív értékelmutatás mondana ellent, amit az utolsó versegység tipográfiailag rejt magában azzal, hogy egy-egy szó *sz* és *d* betűjét kiemeli a szerző, megidézvén az iniciálékkal Szilágyi Domokos szellemi jelenlétét.

A költőnek Kányádihoz fűződő kapcsolata közvetlen, és ezt tükrözi a bensőséges megszólítás („bátyám”), valamint egy mélyről jövő, a haza elvesztésének („oda a haza”) fájalmát átélő ember fohásza. Ez hangzik fel azt követően, hogy hatásos metaforákkal készít létleletet a költő az egyéni és a közösségi létezésről: „életem roncsolt tömbjei”, „foszló ittlétfonal”, „léthatár-rom”. Ilyen léttapasztalok nyomán tekinti mintegy menedéknek a lírai én a szeretve tisztelt költőtársat, ugyanakkor tör fel belőle a fohász: „nem maradhatunk véled árván hozzánk már ne térjen vég-tünet omlandó vártán gondolat-üteg értünk kiálljon veregesd e tájat vállon éljen! már ne csak fájjon!”

IV.

De vajon Boér Géza szellemi jelenléte érzékelhető-e ma? Mert nem csupán irodalomtörténeti kérdés az, hogy vajon a mai olvasó, esetleg a rendszerváltás után született olvasó számára lehet-e üzenete Boér Géza verseinek. Erre a kérdésre Gergely Tamás véleményét idézem, aki a költő halála utáni tíz-tizenöt évben közreadott művekre való tekintettel úgy ítélte meg, hogy „annyira élő ez a jelenlét, hogy kedvünk lenne hozzászólni, megkérdezni, mi a véleménye a 89 utáni szabad

nyomorról? Józanul fájó gondolatai a közösség önáltatásának mechanizmusáról – »a vert várakat már be kell vallani«; »hisz megvédünk mindent mi elveszett« – többnyire visszhangtalan maradnak, s ez önmagában is igen aktuálissá teszi »végső« kérdéseit.” (i. m.)⁵

5 A Boér-életmű jelentőségét méltatta Borbély András fiatal (szül. 1982) irodalomtörténész, kolozsvári egyetemi oktató egy 2012. szeptember 3-án a kiadónak írt magánlevelében. „Kedves János! (...) Én tegnap értem haza Gyergyóremetére, és útközben a vonaton elolvastam a Boér-kötetet, amit szerkesztettél. [*Sorskereszt-rejtvény*. Ambrózia Kiadó, Kézdivásárhely, 2002] Nem ismertem eddig a Boér-szövegeket, de ahogyan olvastam most ezt a kis könyvet, döbbenet jöttem rá, hogy miből maradtam ki. Boér Géza költészetének jelentősége, ahogyan ebből a kis kötetből látom, messze túlnyúlik azon, amit tulajdonítanak neki. És ami ritka és számomra döbbenetes élmény volt, hogy *nem csak költőként, hanem gondolkodóként is radikális*, igazán radikális az, amit csinált. Amit a kötet végén közölt kis szövegben [A *metafora kijátszása*] megfogalmaz, az az irodalomtudomány mai állása szerint is radikálisnak mondható: a válasz helyett a kérdés és a lét kérdésségének középpontba állítása, ami a heideggeri filozófiában az egyik legfontosabb meglátás, az objektívként tételezések radikális szubjektivitásként, és a szubjektivitásnak metaforaként való azonosítása – mindezek egy valóban radikális gondolkodót sejtetnek. Nem beszélve arról a tisztánlátásról, amit az a mondat formuláz meg, miszerint nem kiutat, hanem utakat kell keresnünk – ez, bár más körülmények között vagyunk, mégis most is mélyen igaznak tűnik számomra. Minden túlzás nélkül merem állítani, hogy ami szerintem kortárs költészetünkben hiányzik, az éppen ez a költői tevékenységben rejló radikális gondolkodói aktivitás.

Nagyon hosszan szeretnék és kellene is beszélni Boér Géza verseiről, a grammatika szétrendezésének ontológiai tétjeiről és egyebekről, de most nem teszem. Nem teszem azért sem, mert eldöntöttem, hogy komolyabban is utána szeretnék nézni ennek az „apokrif életműnek”. Nagyon-nagyon fontosnak tartanám, hogy az a több száz kéziratoldali hagyaték, amit Te említesz, ne kallódjon el, és szakszerű módon publikálásra kerüljön. Én magam is szívesen áldoznék időt, energiát arra, hogy ezek az „apokrif iratok” méltóképpen publikálásra kerüljenek. Azt is nagyon fontosnak tartanám, hogy Magyarországon is megismerjék Boér költői és gondolkodói alapállását. (...)

És köszönettel tartozom természetesen Neked is, mert végső soron Neked köszönhetem, hogy eljutott hozzám ez „rejtjelezett palackposta”. Ha élne, minden bizonnyal nagyon szeretném megismerni őt. De így, minden sora és sorsának minden mozzanata érdekel, sőt nem hogy nyugodni, amióta elolvastam (és újra meg újra olvasom az elmúlt két napban) a kötetet.

Még egy érdekes és véletlen egybeesés van itt: éppen mielőtt elindultam az árközi táborba [az Erdélyi Magyar Írók Ligájának XI. Írótábor, 2012. augusztus 30. – szeptember 2., Árkos, Kovászna megye], jelent meg *Az éjszaka művészete* című szövegem. Amikor a táborból hazafelé jövet olvastam a kötetbeli bevezető tanulmányodat, amely szintén az éjszaka metaforáját bontja ki (egyébként megragadóan), akkor úgy éreztem, hogy Boér Géza *válaszolt nekem*, és visszaigazolta azt, amit ebben a szövegben próbáltam megfogalmazni. Igen, láttam, hogy Boér Géza azok közé a ritka és radikális éjszakai művészek közé tartozik, akikről ebben a szövegből szólni próbáltam, anélkül, hogy ismertem volna addig Boér Gézát. Éppen ezért elküldöm Neked is a szöveget, itt olvashatod: <http://ujnautilus.info/az-ejszaka-muveszete/>

Boér különben egy kézírásban fennmaradt Szilágyi Domokos-émlékversében (*Mit mondhat még a költő*) szembenézett azzal a kérdéssel, hogy mi is következik a költő halála után: „Legyen bármennyire misztikus ízű: A KÖLTŐ HALÁLA költészetének igazi kezdete, és minden igazi költőnek ez a célja: a BEFEJEZETT HALÁL – kétséget kizáróan: amim volt, mindent odaadtam, maradok SEMMI – legyen utánam MINDEN.” (*Kézíratos hagyaték*, I. 70.)

--- (akril, vászon, 18 x 24 cm, 2018)